

9. Аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області та її адміністративно-територіальних одиниць : монографія / Л. М. Зайцева, В. В. Антонов та ін. ; за наук. та заг. ред. Л. М. Зайцевої. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2004. — 224 с.
10. Антонов В. А. Методика комплексної оцінки соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць (на прикладі Дніпропетровської області) : метод. реком. / В. А. Антонов, Л. М. Зайцева. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2004. — 36 с.
11. Соціально-економічне становище Дніпропетровської області [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики : офіц. веб-сайт. — Режим доступу : <http://www.dneprstat.gov.ua>.

УДК 336.7:338.2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ

Литвинюк О.В, аспірант, викладач

Одеський національний економічний університет

У статті розглядається процес управління активами та пасивами банківських установ у сучасних умовах. Особлива увага в дослідженні приділяється механізму формування банківських ресурсів, зокрема за допомогою пасивних операцій. Головним інструментом, який забезпечує необхідними коштами банківські установи, є пасивні операції, тому процесу формування та ефективному використанню приділяється значна увага в процесі управління.

Ключові слова: механізм, пасиви, активи, банк, фінанси, управління, ефективність, стійкість, прибутковність.

Литвинюк А. В. АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАССИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ БАНКОВСКИМИ УЧЕРЕЖДЕНИЯМИ УКРАИНЫ / Одесский национальный экономический университет, Украина

В статье рассматривается процесс управления активами и пассивами банковских учреждений в современных условиях. Особое внимание в исследовании уделяется механизму формирования банковских ресурсов, в частности при помощи пассивных операций. Главным инструментом, который обеспечивает необходимыми средствами банковские учреждения, являются пассивные операции, поэтому процессу формирования и эффективному использованию уделяется значительное внимание в процессе управления.

Ключевые слова: механизм, пассивы, активы, банк, финансы, управление, эффективность, устойчивость, доходность.

Litvinyuk A. V. ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF THE MECHANISM OF FORMATION AND USE OF PASSIVE OPERATIONS OF BANKING INSTITUTIONS OF UKRAINE / Odessa National Economic University, Ukraine

In the floor the process of management of assets and passive voices of bank institutions is examined in modern terms. Special attention in investigational spared the mechanism of forming of bank resources, in particular by passive operations. By a main instrument which provides a necessary money bank institutions – there are passive operations, considerable attention is spared that process of forming and effective use in the process of management.

Key words: mechanism, passive voices, assets, bank, finances, managements, efficiency, firmness, profitability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах сучасного нестабільного розвитку економіки, однією із головних проблем вітчизняної банківської системи виступає підтримка стабільності та надійності, завдяки чому банківські установи можуть виконувати свої функції та забезпечувати достатньою кількістю фінансових ресурсів економіку країни. Одним із основних чинників, який забезпечить можливість вітчизняної банківської системи здійснювати позитивний вплив на економіку: розширювати банківські послуги, не доспукаючи при цьому значних ризиків і відповідно зберігаючи стабільність та надійність банківської системи, є механізм ефективного формування та управління активами та пасивами банківських установ.

У ринкових умовах господарювання саме обсяг і якість ресурсів, якими розпоряджуються банківські установи, визначають головні сфери та напрямки їхньої діяльності, склад клієнтури та рівень одержуваних прибутків. Проблема формування ресурсної бази банків, зокрема оптимізація їхньої

структури та забезпечення стабільності, набувають особливого значення для ефективної організації фінансової діяльності. Тому аналіз та оцінка ефективності формування та використання пасивних операцій банків України є досить актуальним в сучасних умовах, оскільки за допомогою оптимально сформованих пасивних операцій забезпечується рентабельність та прибутковість активних операцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах нестабільності фінансових ринків та зростання ризикованості банківської діяльності процес управління активами та пасивами розглядається як найефективніший метод, за допомогою якого банківські установи досягають поставлених цілей у галузі управління фінансовими ресурсами. У наукових працях вітчизняних вчених дослідженню проблем управління активами та пасивами банківських установ присвячені такі роботи: А. М. Мороза [1], Л. О. Примостки [2], О. А. Криклій [3], В. І. Міщенко [4], І. М. Чмутова [5], В. С. Стельмах [6]. Розглядаючи концепції російських вчених щодо проблеми управління активами та пасивами банківських установ, доречно відзначити: О. І. Лаврушина [7], В. І. Ларіонову [8] та інших. Досліджуючи теорії управління фінансовими ресурсами банків, необхідно відзначити роботи зарубіжних вчених, таких як: С. П. Роуз [9], С. Гілл, С. Рід, Р. Коттер Р. Сміт [10] та інші.

Перехід до конкурентних ринкових умов зумовив необхідність самостійного визначення та вибору банківськими установами фінансової стратегії на ринку фінансових послуг. При цьому обрана стратегія повинна забезпечувати раціональне формування ресурсів та оптимальне їх розміщення для отримання максимальних фінансових результатів. Тому в сучасних умовах досить актуальним є проблема ефективного формування та використання пасивних операцій банківськими установами України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Управління активами та пасивами банківських установ – це складний скоординований процес прийняття рішень з приводу управління фінансовими потоками банку, який здійснюється через узгодження управлінських рішень та досягнення оптимальних пропорцій між активами та пасивами банку з метою оптимізації співвідношення між прибутковістю та рівнем банківських ризиків, що виникають у процесі управління.

Метою дослідження є аналіз та оцінка ефективності механізму формування та використання пасивних операцій банківськими установами України в сучасних умовах протягом 2007-2012 років.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досвід країн із ринковою економікою свідчить про те, що створення стабільної та ефективної економіки, можливе лише за умови функціонування адекватного сучасним конкурентним ринковим відносинам банківського сектора. Одним із основних та пріоритетних чинників, який забезпечує можливість вітчизняної банківської системи, здійснювати позитивний вплив на економіку, зокрема розширювати банківські послуги, не допускаючи при цьому значних ризиків і відповідно зберігаючи стабільність та надійність банківської системи, є механізм ефективного формування, використання та управління активами та пасивами банківських установ.

Банківські установи України є насамперед підприємствами, що спеціалізуються на посередницькій діяльності, яка пов'язана, з одного боку, з купівлею вільних грошових коштів на ринку фінансових ресурсів, а з іншого боку – їх продажем підприємствам та організаціям [11, с. 16]. За таких умов для банківських установ є однаково важливими операції із залученням коштів, і операції з їхнього розміщення [4, с. 73]. У фінансовій класифікації операцій банківських установ за економічною сутністю розглядають три види: пасивні, активні та комісійно-посередницькі.

Оскільки метою дослідження є оцінка ефективності механізму формування та використання пасивних операцій банківських установ України, то доречно відзначити, що від пасивних операцій залежить розмір банківських ресурсів, а отже, і масштаби діяльності банку. Але водночас раціональне розміщення ресурсів за допомогою активних операцій сприяє підвищенню банківських прибутків та ліквідності, забезпечуючи їхню економічну незалежність та самостійність. Для більш детального дослідження буде доцільно розглянути економічну сутність пасивних операцій банку.

Пасивні операції банку – виступають операції з мобілізації ресурсів, які пов'язані із формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку, за допомогою якої забезпечується проведення активних операцій для досягнення всіх поставлених банком цілей. За допомогою пасивних операцій банківські установи формують свої ресурси. У сучасних умовах механізм формування банківських пасивів складається із трьох основних складових, таких як власний капітал банку, залучені кошти та запозичені кошти (рис. 1). Формування ресурсів банківських установ здійснюється практично щодня в процесі їхньої взаємодії із клієнтами за різними операціями. При цьому зміна ресурсів відбувається в бік як

збільшення, так і зменшення, залежно від того, які операції проводяться, але основою для цих операцій, без яких неможливо розпочати діяльність банківської установи щодо залучення коштів клієнта, – виступає *формування власного капіталу*. Власний капітал банківських установ становить основу для його діяльності, є важливим джерелом фінансових ресурсів та слугує необхідною та основною умовою підтримки довіри клієнтів, фінансової стійкості, надійності та здатності виконувати свої зобов'язання.

Власним капіталом банківських установ виступають грошові кошти, що внесені акціонерами та засновниками банку з метою забезпечення його економічної самостійності, стабільності протягом всього періоду його діяльності [7, с. 85]. Власний капітал банківських установ складає незначну частку в загальному обсязі банківських ресурсів, приблизно до 10%, що зумовлено специфікою діяльності комерційного банку як установи, яка займається залученням тимчасово вільних грошових ресурсів на фінансовому ринку та надає їх у позику. Розмір власного капіталу є важливим чинником забезпечення надійності функціонування банківських установ і має перебувати під контролем органів, що регулюють діяльність комерційних банків.

Звідси, доречно відзначити, що власний капітал банку є основою його створення та забезпечення ефективного функціонування на конкурентному ринку фінансових послуг. У фінансовій діяльності банку залучені та запозичені кошти становлять переважну частину банківських ресурсів і складають приблизно 85-90%, саме через це для банківських установ характерний надзвичайний спектр послуг та видів залучення коштів, що характеризують відповідні напрямки пасивних операцій, основою для яких виступають операції із формування залучених ресурсів.

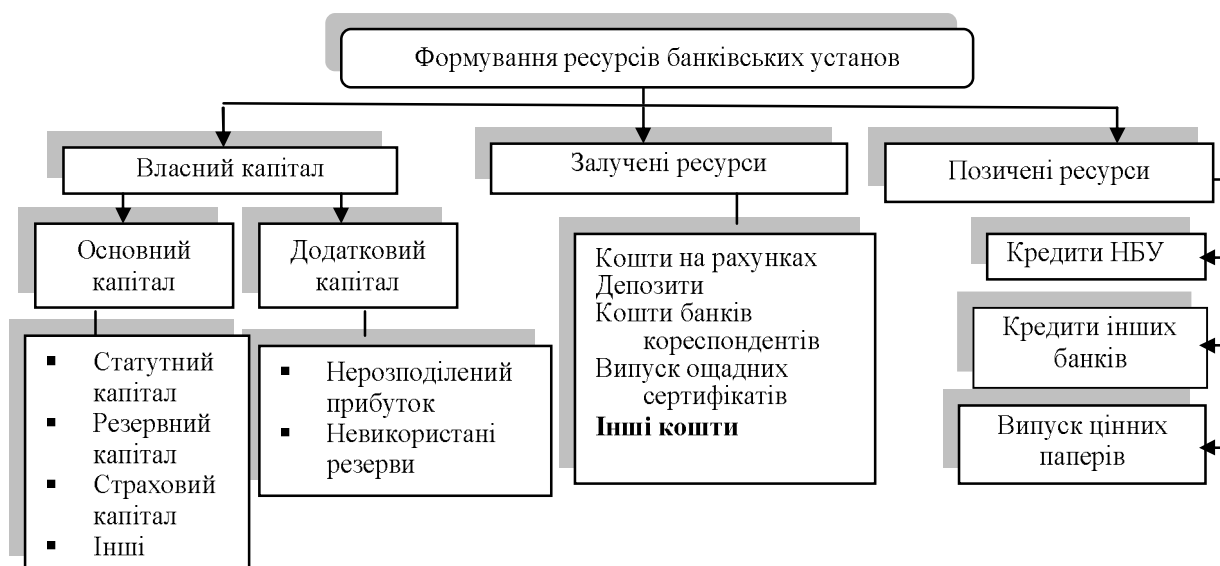


Рис. 1. Механізм формування ресурсів банківських установ України

Отже, розглянувши формування пасивних операцій за допомогою власного капіталу, доречно та необхідно розглянути формування ресурсів за допомогою залучених ресурсів. **Залучені ресурси банку** – це кошти, що акумулюються банком на певних умовах та на різних видах рахунків клієнтів. Залучені ресурси банківських установ охоплюють: кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів; кошти, які отримані від випуску та продажу боргових зобов'язань банку (облігації та векселі); кошти, отримані від інших комерційних банків; позики, які отримані від НБУ та інших кредитних установ. Можливості банківських установ щодо залучення коштів регулюються Національним банком України, залучені кошти банківських установ не повинні перевищувати розмір власного капіталу банку більше ніж у 12 разів. Наступним елементом механізму формування пасивних операцій банківських установ України виступають запозичені ресурси.

Запозичені ресурси банківських установ – це кошти, які отримані банківською установою на умовах кредитування для здійснення необхідної діяльності на принципах платності, строковості, забезпеченості, поверненості та цільового характеру. Основними елементами запозичених ресурсів банківських установ виступають: міжбанківські кредити, кредити Національного банку України і випуск власних боргових зобов'язань. Отже, дослідивши механізм формування пасивних операцій банківських установ, зокрема за допомогою трьох основних елементів, слід відзначити, що правильність обраної фінансової стратегії банком та ефективність управління активами та пасивами забезпечить рентабельність, стабільність та прибутковість. Для більш детального дослідження та оцінки ефективності механізму формування та використання банківських пасивів України необхідно розглянути динаміку структури зобов'язань банківського сектора протягом 2007-2012 років (рис. 2).

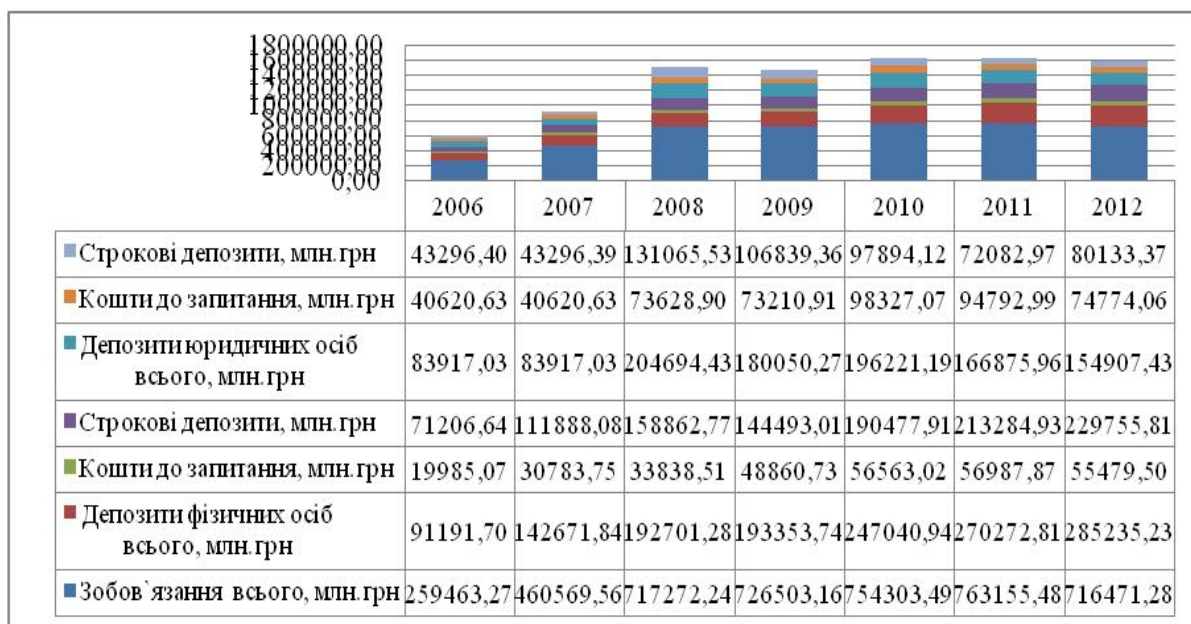


Рис. 2. Динаміка структури зобов'язань банківського сектора України протягом 2007-2012 років (млн. грн.)

Аналізуючи наведену динаміку структури зобов'язань банківської системи України, слід відзначити, що спостерігається тенденція росту зобов'язань із кожним роком. Розглядаючи динаміку структури депозитів фізичних осіб банківських установ України, слід підкреслити, що з початку аналізованого періоду, тобто з 2006 року спостерігається позитивна тенденція росту депозитів до кінця 2008 року, що обґрунтовується початком світової фінансової кризи з якою зіткнувся банківський сектор. Але у 2010 році спостерігається зростання темпів депозитних вкладів фізичних осіб залежно від призначення. Отже, протягом аналізованого періоду чітко видно, що переважають строкові депозити фізичних осіб, які склали 190477,91 млн. грн., що на 31615,14 млн. грн., більше порівняно із 2009 роком. Це пояснюється тим, що за строковими депозитами банківські установи пропонують високі відсоткові ставки, адже за допомогою цього виду залучення коштів банки формують свої пасиви. Що ж стосується депозитів юридичних осіб, то слід зазначити, що спостерігається зменшення їхньої долі й на початок 2009 року склали 180050,27 млн. грн., що на 24226,17 млн. грн. менше порівняно із попереднім роком.

Досліджуючи темпи росту зобов'язань банківського сектора України, слід відмітити, що починаючи із 2010 року, відбулось значне уповільнення темпів зростання депозитів і фізичних, і юридичних осіб, що пояснюється негативним впливом світової фінансової кризи: низьким рівнем капіталізації банківських установ, високими фінансовими ризиками, а також нестійким становищем банківської системи загалом.

Головною метою аналізу ефективності пасивних операцій банківського сектора України є визначення ефективності та стійкості формування ресурсної бази банків: зниження її вартості та підвищення фінансової стабільності [12, с. 62–63]. Варто відзначити, що для визначення ефективності формування та використання пасивних операцій банків України доцільно використовувати коефіцієнти та показники, наведені в таблиці 1.

Про ефективність використання банківських пасивів свідчить їх прибутковість, зокрема прибутковість капіталу. Цей показник є досить динамічним, оскільки за даними Національного банку України та розрахованими нами показниками ми отримали досить чіткі розриви порівняно із попередніми роками. Досліджуючи банківську систему України протягом 2007-2012 років, слід зробити висновки, що до початку світової фінансової кризи, яка негативно вплинула на розвиток фінансового сектора, спостерігається позитивна тенденція прибутковості капіталу, але починаючи з 2011 року, спостерігається зниження прибутковості капіталу.

Рівень капіталу в структурі загальних пасивів, рекомендоване значення цього коефіцієнта в межах 0,15-0,20. За проаналізований період, починаючи із 2007-2010 років, рівень капіталу в загальній структурі пасивів був майже незмінним, коливався від 0,12-0,13, але починаючи із 2011 року, рівень капіталу в пасивах зростає, що свідчить про підвищення рівня капіталізації банківської системи України. Аналогічна динаміка достатності капіталу спостерігається в коефіцієнтах співвідношення чистого капіталу до загальних активів нормативне значення якого складає не менше 0,4 та чистого капіталу до зобов'язань, оптимальне значення якого передбачається 25-30%. Що ж стосується показника, який показує рівень покриття активів за рахунок акціонерного капіталу, тобто *мультиплікатор банківського капіталу*.

Таблиця 1 – Аналіз ефективності та капітальної стійкості використання пасивних операцій банківськими установами України

№	Назва показника	Роки					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.	Прибутковість капіталу	0,97	0,98	1,02	1,24	0,99	0,82
Коефіцієнти достатності банківського капіталу							
2.	Рівень капіталу в структурі загальних пасивів	0,13	0,12	0,13	0,12	0,15	0,15
3.	Співвідношення чистого капіталу та загальних активів	0,13	0,12	0,13	0,13	0,15	0,15
4.	Максимальна сума чистого нетто-капіталу для забезпечення надійності коштів вкладників	0,13	0,12	0,13	0,13	0,15	0,15
Коефіцієнти капітальної стійкості банків							
5.	Мультиплікатор банківського капіталу	12,95	13,99	11,23	7,38	6,45	6,41
6.	Коефіцієнт надійності	0,13	0,13	0,16	0,17	0,18	0,17
7.	Коефіцієнт фінансового важеля	7,71	7,63	6,33	5,84	5,48	5,81
8.	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,12	0,11	0,13	0,14	0,16	0,15
9.	Співвідношення статутного і балансового капіталу	0,62	0,61	0,70	1,04	1,10	1,00
10.	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,13	0,12	0,13	0,17	0,18	0,17
11.	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	7,99	8,61	7,76	6,84	6,48	6,81
12.	Співвідношення капіталу до депозитів	0,22	0,23	0,31	0,29	0,32	0,27

(Розроблено автором на основі [13, с. 358])

Економічний зміст представленого показника характеризується так: чим вище числове значення мультиплікатора капіталу, тим істотнішим є потенційний ризик втрат. Для середнього банку мультиплікатор капіталу становить 15%, а для великого банку – 20-25%. Проаналізувавши коефіцієнти достатності банківського капіталу, слід відмітити, що банківські установи України дотримуються поставлених нормативів НБУ та відповідають нормативним значенням. Що ж стосується мультиплікатора банківського капіталу, то доречно відзначити, що протягом аналізованого періоду банківська система України до початку світової фінансової кризи 2007-2009 роки характеризувалась високим ступенем ризиків про що свідчать розраховані показники, які знаходяться в межах 11-14%. Але починаючи з 2010 року рівень мультиплікатора банківського капіталу знизився майже у двічі це пояснюється тим, що фінансові установи почали більше приділяти уваги ризик – менеджменту та механізму управління активам та пасивами.

Аналізуючи показники капітальної стійкості формування та використання пасивних операцій, слід відзначити, що надійність залучених коштів протягом досліджуваного періоду дуже низька і коливається в межах 0,13-0,17, що набагато менше нормативного показника ($\geq 5\%$). Це пояснюється збільшенням власного капіталу банківської системи. Також, доречно констатувати, що із підвищенням конкуренції банківським установам із кожним роком все тяжче залучати вільні грошові кошти, тому перед банківськими установами постає проблема збільшення залученого капіталу для здійснення активних операцій.

Отже, розглянувши механізм формування пасивних операцій банківських установ України, за допомогою трьох основних елементів, доречно відзначити, що виконання своїх функцій комерційними банками передбачає наявність в їхньому розпорядженні певних ресурсів – пасивів. Пасивні операції банків є основним елементом управління, оскільки без якісно сформованої ресурсної бази, неможливо забезпечити потрібну ефективність проведення активних операцій на фінансовому ринку. При цьому, необхідно розуміти, що пасивні операції банків, як і активні, безпосередньо впливають на рівень прибутковості, а тому управління активами та пасивами має базуватись на комплексному управлінні, управлінні банківським портфелем як єдиним цілим. Тому ефективний механізм формування та використання пасивних операцій банківськими установами України забезпечить досягнення максимального прибутку, рентабельності, стабільності та стійкості банківського сектору країни.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах розвитку світового фінансового ринку досить актуальною проблемою, із якою зіткнулись банківські установи України є ефективне управління активами та пасивами. Процес управління активними та пасивними операціями є досить складним та багатограним і включає в себе управління всіма статтями банківського балансу. Але досягнення максимального прибутку банком не можливе без правильного та раціонального механізму формування банківських ресурсів, який є важливим елементом і забезпечує ресурсами, які необхідні для повномасштабної фінансової діяльності банку.

Тому в умовах ринкової економіки банківські установи при управлінні активами та пасивами повинні приділяти досить значну увагу, саме механізму формування пасивних операцій та раціональному їх використанню для досягнення всіх поставлених цілей та мінімізації рівня ризику. Із наведеного вище дослідження та оцінки ефективності механізму формування та використання пасивних операцій банківськими установами України, слід зробити висновки, що необхідно більше уваги констатувати на управлінні активами та пасивами як єдиним цілим, що забезпечить надійність, стабільність та стійкість банку. У світовій банківській практиці комплексне управління активами та пасивами банківських установ – являється одним із самих ефективних методів та інструментів управління банківськими ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банківські операції : підруч. / Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. та ін. ; за ред. А. М. Мороза. — [2-е вид., випр. і перероб.]. — К. : КНЕУ, 2002. — 476 с.
2. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / Л. О. Примостка. — К. : КНЕУ, 1999. — 280 с.
3. Сало І. В. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. — 314 с.
4. Міщенко В. І. Банківські операції : навч. посіб. / В. І. Міщенко, Н. Г. Славянська. — К. : Знання, 2006. — 727 с.
5. Колодізев О. М. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері : навч. посіб. / О. М. Колодізев, І. М. Чмутова, І. О. Губарева. — Харків : ІНЖЕК, 2004 — 408 с.
6. Стельмах В. С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова // Науково-аналітичні матеріали. — К. : ЦНД НБУ, 2008. — Вип. 11. — 220 с.
7. Банковское дело : учеб. / [под ред. О. И. Лаврушина]. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 672 с.
8. Ларионова И. В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке / И. В. Ларионова. — М. : Консалтбанкир, 2003. — 272 с.
9. Роуз С. П. Банковский менеджмент / С. П. Роуз ; пер. с англ. 2-го изд. — М. : Дело, 1995. — 318 с.
10. Коммерческие банки / [Рид Э., Коттер Р., Гилл Э и др. ; пер. с англ. под ред. В. М. Усоскина]. — [2-е изд.]. — М. : СП «Космополис», 1991. — 480 с.
11. Литвинюк О. В. Механізм формування та використання пасивних та активних операцій банківськими установами України / О. В. Литвинюк // Економіка. Фінанси. Право : щомісяч. інф.-аналіт. журнал. — 2013. — № 4/1. — С. 16—19.
12. Банківські операції / [Дзюбик О. В., Галапул Н. Д., Чайковський Я. І., Кравчук О. Л.]. — Тернопіль : Вид. ТНЕУ «Економічна думка», 2009. — 696 с.
13. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / Т. Д. Косова. — К. : Центр наукової літератури, 2008. — 486 с.